

TILTAKSSTRATEGIER FOR MILJØ – OG KULTURLANDSKAP 2020- 2022 HEMNES KOMMUNE

Innholdsfortegnelse

1. Bakgrunn.....	4
1.1 Forankring.....	5
2. Spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL)	5
2.1 Tiltak i kulturmark:	6
2.1.1 Restaurering av kulturmark.....	6
2.1.2 Tilskudd til sanering av gjerder i utmark	7
2.1.3 Registrering og skjøtselsplaner i skjøtselsplaner i kulturmark	7
2.2 Tiltak for bedring av miljøforhold i forbindelse med vann og vassdrag.....	8
2.2.1 Mindre erosjonsforebyggende tiltak.....	8
2.2.2 Utbedring av hydrotekniske anlegg.....	9
2.2.3 Etablering og skjøtsel av kantvegetasjon langs vann og vassdrag	9
2.2.4 Tilskudd til tak over gjødsellagre.....	10
2.3 Tiltak for biologisk mangfold i kulturlandskap	10
Med dette menes tiltak utenom skjøtsel og restaurering av kulturmark. Eksempelvis inngår	10
2.4 Verneverdige bygg og andre kulturminner	12
2.5 Ferdsel/friluftstiltak.....	14
2.6 Områdetiltak/planlegging og kunnskapsoppbygging.....	15
2.7 Finansieringsbehov for de ulike SMIL-prioriteringer.....	16
2.8 Sammendrag tilskuddssatser	16
2.8.1 Kulturmark:.....	16
2.9.2 Tiltak ved vann og vassdrag:.....	16
2.9.3 Tiltak for biologisk mangfold i kulturlandskap:	16
2.9.4 Verneverdige bygg, kulturminner:	17
2.9.5 Ferdsel/friluftstiltak:.....	17
2.9.6 Områdetiltak/planlegging og kunnskapsoppbygging:.....	17
3. Tilskudd til tiltak i beiteområder:	17
3.1 Tilskudd til radiobjeller og annet overvåkningsutstyr:.....	18
3.2 Tilskudd til sauekveer:	18
3.3 Tilskudd til rydding av stier og tråkk.....	19
4. Tilskudd til drenering:.....	19
5 Saksbehandling for tilskuddsordningene SMIL, Tilskudd til tiltak i beiteområder og Tilskudd til drenering:	20
5.1 Vedtak.....	20

5.2 Kontaktutvalg for landbruk	20
5.3 Søknadsfrist	20
5.4 Høring	20
5.5 Rutiner for kontroll/etterprøving	20
6. Forurensning/avfallshåndtering og klima	21
6.1 Avrenning til vassdrag og kyst	21
6.1.1 Spredning av husdyrgjødsel:	21
6.1.2 Punktutslipp fra gjødsellager, rundballer og siloer:	21
6.1.3 Avrenning fra dyrket mark:	21
6.2 Plantevernmidler:	22
6.3 Avfallshåndtering:	22
6.4 Klima og energibruk:	22
6.4.1 Utslipp fra jord og dyrehold:	22
6.4.2 Utslipp og energibruk i forbindelse med jordbruksdrift:	23
6.5 Økologisk landbruk:	23
7 Geografisk inndeling, karaktertrekk og muligheter/utfordringer	24
7.1 Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden:	25
7.2 Bjerkadalen	27
7.3 Røssågadalføret fra Korgen til Mula	28
7.4 Leirskardalen	31
7.5 Røssågadalføret fra Stormyrbassenget til Korgen	33
7.6 Bleikvasslia	35
7.7 Bygdene ved Nord-Røssvatn og Tustervatnet	37
7.8 Fjellområdene, i hele kommunen	38
8. Kulturlandskap av lokal verdi	40
8.1 Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden:	41
8.1.1 Geitvika:	41
8.1.2 Gnr 57, Holmen	42
8.1.3 Gnr. 58 Svalenget	43
8.2 Bjerkadalen:	45
8.3 Leirskardalen:	47
8.3.1 Midtre del av Leirskardalen	48
8.3.2 Øvre del av Leirskardalen	50
8.4 Bleikvasslia:	51

8.4.1 Grønli gnr. 124, bnr.17	51
8.5 Tustervatnet	51

Innledning

Tiltaksstrategiene for kulturlandskap og skogbruk skal beskrive miljøstatus og kommunens spesielle utfordringer innen miljø og landbruksnæring og skogbruk. Fylkesmannen forutsetter at kommunene følger opp prioriteringene som er gjort i RMP og RSK, som igjen er forankret i Nasjonalt miljøprogram for 2019-2022.

Hemnes Kommunes tiltaksstrategier for kulturlandskap, miljø og skogbruk gjelder for perioden 2020-2022. for oversikten sin del er teamene kulturlandskap og skogbruk delt inn i to separate dokumenter.

Dette dokumentet dekker temaet kulturlandskap og miljø. Herunder en beskrivelse av kommunens utfordringer og muligheter innenfor miljø og forvaltning av kulturlandskap, samt føringer for tilskuddsordningene «**Tilskudd til spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap**», «**Tilskudd til tiltak i beiteområder**» og «**Tilskudd til drenering**», samt oversikt over arealer prioritert som **lokalt viktige kulturlandskap**.

Innenfor de rammene som er gitt i forskriftene, skal kommunen prioritere de tiltakene som er best egnet i egen kommune. Tiltaksstrategiene skal være aktivitetsfremmende, og de lokale næringsorganisasjonene i jordbruk og skogbruk skal involveres i arbeidet. (Se **Forskrift om spesielle miljøtiltak i jordbruket** § 8 og **Forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket** § 3). I likhet med SMIL- og NMSK-forskriften skal kommunen nå utarbeide lokale retningslinjer for ordningen «**Tilskudd til tiltak i beiteområder**». Denne tiltaksstrategien innbefatter derfor kommunens prioriteringer også for denne ordningen.

Hemnes Kommune har en årrekke hatt et høyt ambisjonsnivå i sin forvaltning av kulturlandskapet. Dette skal videreføres. Sentralt her er en aktiv forvaltning av SMIL-midlene, og en offensiv holdning til å kombinere disse med ekstern finansiering. Særlig gjelder dette Norsk Kulturminnefond og midler til skjøtsel av prioriterte naturtyper, mm.. Vi har også vært aktive med å få foretakene til å søke de ulike miljøtilskuddene hjemlet i RMP.

Samtidig ønsker vi nå innen realistiske rammer å øke ambisjonsnivået på områder som forurensning, avfallshåndtering og klima. Hemnes er en stor husdyrkommune, med aktiv beiting i inn- og utmark. Kommunen bruker SMIL-midlene og tilskudd til tiltak i beiteområder aktivt i den sammenheng. Når det gjelder dreneringstiltak har derimot aktiviteten til nå vært lavere. Velfungerende dreneringssystemer er viktig både for avlingsnivå og vannmiljø.

1. Bakgrunn

Fylkesmannen i Nordland vedtok 12. desember 2018 nytt Regionalt miljøprogram for jordbruket (RMP) og Regionalt skog- og klimaprogram (RSK) i Nordland gjeldende fra og med 2019 til og med 2022. Med bakgrunn i disse revisjonene, er det derfor behov for at

kommunene reviderer de lokale tiltaksstrategiene for bruk av SMIL-midlene (spesielle miljøtiltak i jordbruket) og NMSK-midlene (nærings- og miljøtiltak i skogbruket).

Tiltaksstrategiene danner grunnlag for tildeling av midler fra Fylkesmannen. Kommuner uten tiltaksstrategier vil som utgangspunkt ikke få tildelt midler.

Fylkesmannen forutsetter at kommunene følger opp prioriteringene som er gjort i RMP og RSK, ved revisjon av de lokale tiltaksstrategiene. Strategiene skal gjelde fra og med 2020 til og med 2022. Regionalt miljøprogram for jordbruket for Nordland har følgende hovedmål:

«Å Bidra til å redusere klimautslipp og forurensing fra jordbruket, og sikre at biologiske, landskapsmessige og kulturhistoriske verdier i jordbrukets kulturlandskap ivaretas. Dette skal skje samtidig med at det legges til rette for økt matproduksjon basert på en bærekraftig utnyttelse av gårdens ressurser.»

1.1 Forankring

Tiltaksstrategiene er utarbeidet i samråd med næringsorganisasjonene i Kontaktutvalg for landbruk. Utvalget består av representanter fra Hemnes Bondelag, Hemnes bonde- og småbrukerlag, Hemnes sau og geit, Hemnes Skogeierlag, Statskog, Røssåga Reinbeitedistrikt, samt to representanter fra Landbruksnemnda. Bakgrunn for denne sammensetningen er at utvalget skal representere aktuelle brukergrupper av ordningen best mulig. Landbruksnemnda vedtar tiltaksstrategiene.

2. Spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL)

SMIL-midlene er det viktigste økonomisk virkemiddel for å gjennomføre tiltak i kulturlandskap utover ordinær landbruksdrift. Samtidig er SMIL-midlene også viktige med tanke på å sikre annen økonomisk støtte til tiltak i kulturlandskapet.

Tilskuddsordningen er hjemlet i [Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket](#). SMIL-forskriften gir kommunen stor frihet i forvaltning av disse midlene. I følge forskriften kan det ytes tilskudd på alle landbrukseiendommer, hvor det foregår tilskuddsberettiget produksjon, og som oppfyller vilkårene i forskrift 19. desember 2014 nr. 1817 om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket § 2 og § 3 eller § 4. Det må foreligge tillatelse fra landbrukseiendommens eier til gjennomføring av prosjekt eller tiltak som nevnt i denne forskriftens § 4 og § 5.

Hemnes kommunes prioriteringer for bruk av SMIL-midler:

I prioritering av enkeltsaker skal søknader som har en næringsprofil vektlegges særskilt, både tradisjonelt landbruk eller tilleggsnæring.

Søknader som bygger opp under helhetlige satsinger vil bli prioritert høyere enn enkeltstående prosjekter. Eksempel på dette kan være restaurering av kulturmark i

friluftsområder, prosjekter som omfatter beitesamarbeid, bygg i helhetlige kulturminner, osv..

Da rammene for denne ordningen er begrenset, skal samfinansiering med andre ordninger nyttes i størst mulig utstrekning.

Hovedformål

- 1) Tiltak i kulturmark
- 2) Tiltak for bedring av miljøforhold ved vann og vassdrag
- 3) Tiltak for biologisk mangfold i kulturlandskap
- 4) Verneverdige bygg og andre kulturminner
- 5) Ferdselstiltak
- 6) Områdetiltak/planlegging og kunnskapsoppbygging

2.1 Tiltak i kulturmark:

- Restaurering av kulturmark
- Tilskudd til sanering av gjerder som er ute av bruk
- Registrering og skjøtselsplaner i kulturmark

De innkomne søknadene skal bli prioritert ut fra følgende kriterier:

- Muligheten for aktiv bruk av arealene
- Helhetlig kulturlandskap
- Biologisk mangfold
- Landskapsestetikk, synlighet fra ferdselsårer
- Betydning for friluftsliv og reiseliv

2.1.1 Restaurering av kulturmark

Det er et mål å bevare et spekter av de gamle kulturmarkstyper som har hatt utbredelse i distriktet. Skjøtsel av gammel slåttebetinget kulturmark i restaureringsverdig stand bør prioriteres høyere enn beitemark ut fra at disse nå er sjeldne. På den annen side vil det her gjerne være mulig å få finansiering gjennom tilskuddsordningen «Tilskudd til utvalgte naturtyper» som ligger under Miljødirektoratet.

Ved restaurering av beitebetingede kulturmarkstyper, skal sannsynligheten for nødvendig beitetrykk vurderes nøye. I så måte bør kommunen også prioritere prosjekter som legger opp til beitesamarbeid i innmarksbeiter.

Før det gis tilskudd til restaurering skal det vurderes om arealene er mer egnet til omdisponering til skogbruksformål. Dette gjelder spesielt for trivielle lokaliteter hvor gjengroingen er kommet langt, eller arealene er inneklemt mellom plantefelt. Det skal normalt ikke gis SMIL-midler på tidligere kulturmark som allerede er omdisponert til barskog. For restaurering av kulturmark støttes mekanisk rydding, bruk av beitepusser og inngjerding. Prosjektene kan støttes med inntil 70 % av brutto kostnader. For særskilte tiltak for å ivareta biologisk mangfold, kan det ytes tilskudd med inntil 100 % av godkjent kostnadsoverslag.

For restaurering av beitemark er **maks.** støttebeløp i utgangspunktet kr. 1 000,- for rydding og kr. 1 000,- pr. daa for inngjerding til sammen kr. 2 000,- hvis det utføres *både* rydding og inngjerding på arealet. Det skal ikke brukes piggråd i gjerder finansiert med SMIL-midler.

Det skal ikke gjennomføres tyngre terrenginngrep i områdene. Det må normalt ikke nyttes plantevernmidler. Dette kan fravikes i områder med særlig krevende vegetasjon og biologisk mangfold ikke er en del av begrunnelsen for å gi støtte. Dette bør i så fall skje i form av stubbebehandling og gifthugging. På beitebetinget mark må det ikke spres gjødsel områdene

Kulturmark på Trongmoen. Foto: Øystein Dyrli

2.1.2 Tilskudd til sanering av gjerder i utmark

Mange steder finner en gjerder som ikke lenger har noen funksjon og som derfor ikke blir vedlikeholdt. Spesielt problematisk her er piggrådgjerder, men også nettinggjerder kan være alvorlige dyrefeller når de ligger delvis gjengrodd i vegetasjon. Det er derfor ønskelig at disse saneres. Sanering av gjerder i utmark støttes med inntil 70% av brutto kostnader, begrenset oppad til kr 200,- pr. timeverk.

2.1.3 Registrering og skjøtselsplaner i skjøtselsplaner i kulturmark

For å få riktige prioriteringer og hensiktsmessig skjøtsel i verdifull kulturmark, er registrering og utarbeidelse av skjøtselsplaner en viktig forutsetning. Da slik registrering også hører hjemme i kommunens øvrige naturkartlegging, vil samfinansiering med midler fra Fylkesmannens Miljøavdeling og Miljødirektoratet være nærliggende. For skjøtselsplaner og registrering kan det gis opp 100 % offentlig finansiering. For slike tiltak skal finansieringskilder utenom SMIL-ordningen nyttes der dette er mulig.

2.2 Tiltak for bedring av miljøforhold i forbindelse med vann og vassdrag

Herunder:

- Mindre erosjonsforebyggende tiltak
- Utbedring av hydrotekniske anlegg
- Etablering og skjøtsel av kantvegetasjon langs vann og vassdrag
- Støtte til tak over gjødsellagre

Vann og vassdrag er fremtredende landskapselementer i hele kommunen. En betydelig del av kommunens jordbruksarealer ligger i nær tilknytning til vassdrag. Dette gir flersidige utfordringer:

- Avrenning fra dyrket mark kan påvirke vannmiljøet negativt og erosjon i kantsoner kan true dyrket mark.
- Fjerning av kantsoner har negativ konsekvens for fugle- og dyreliv og produksjonsmulighetene i elvene.

Når det gjelder avrenning av gjødsel til vassdrag viser prøver lav til moderat innvirkning på vassdragene hos oss. Dette kan likevel ha større betydning i mindre bekker. Derfor prioriteres ikke kostnadskrevenne tiltak som fangdammer. Derimot legges det opp til en mer aktiv praksis når det gjelder skjøtsel av kantsoner mot vassdrag. Her bør det være aktuelt å bruke SMIL-midler som del finansiering. Samtidig må en i størst mulig grad nytte andre finansieringskilder som eksempelvis friluftsmidler, fiskefondmidler, midler fra Miljødirektoratet.

2.2.1 Mindre erosjonsforebyggende tiltak

Når det gjelder sikring mot erosjon i elveløp er dette primært NVE sitt ansvarsområde. I praksis viser det seg at mindre tiltak ikke blir prioritert, selv om det er åpenbar risiko for jordbruksarealer. Ofte vil det være aktuelt å komme inn med små enkle tiltak på et tidlig stadium ved utgravning. Slike tiltak er som regel søknadspliktige etter PBL og skal i alle tilfelle behandles både av NVE og miljømyndigheter. Da SMIL-midlene har beskjedne rammer, er det begrenset hvor stor andel av SMIL-kvoten som kan brukes til forebygging og erosjonssikring.

Befaring av mindre forebygging i Litlbjerkelva. Foto: Øystein Dyrлие

2.2.2 Utbedring av hydrotekniske anlegg

Det vil ofte være aktuelt å se ordinær drenering av jordbruksarealer og i sammenheng med SMIL-tiltak ved vann og vassdrag. Gjennom denne delordningen gis det støtte til restaurering og reetablering av kantvegetasjon langs vassdrag, tilrettelegging for friluftsliv og enkle former for erosjonssikring av vannkanter, samt støtte til restaurering og etablering av hydrotekniske anlegg. Sistnevnte type tiltak må ses i sammenheng med forvaltning av Forskrift om tilskudd til drenering.

2.2.3 Etablering og skjøtsel av kantvegetasjon langs vann og vassdrag

Gresskledd kantsone mot bekk. Fra Røssauren. Foto: Øystein Dyrлие

Langs vassdragene er det gjerne et motsetningsforhold mellom sikring av vegetasjonssoner og ønske om å gjøre elvebreddene mest mulig tilgjengelige i forbindelse med fiske og annet friluftsliv. Det ideelle ville vært å få utarbeidet en helhetlig plan for hvordan dette bør utføres. En slik plan bør strekke seg over eiendomsgrenser.

For restaurering/reetablering av kantvegetasjon kan det gis støtte til mekanisk rydding/tynning og i enkelte tilfelle planting. I visse tilfelle bør det også gis støtte til å holde begrensede strekninger åpne. Dette bør forbeholdes områder av særlig betydning for fiske og friluftsliv.

Prosjektene i punkt 2.2.1, 2.2.2 og 2.2.3 støttes med inntil 70 % av brutto kostnader, begrenset oppad til kr. 2 000,- pr. daa. Ved større prosjekter er det en forutsetning at det søkes alternativ finansiering gjennom andre ordninger. I den grad det er mulig skal tiltak med hydrotekniske anlegg finansieres fra ordningen tilskudd til drenering.

Ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 70 %.

Det er en forutsetning at tiltakene gjøres på en miljømessig forsvarlig måte, og i tråd med Vannressursloven.

Det er et absolutt krav at søknadspliktige tiltak behandles etter Plan- og Bygningsloven

2.2.4 Tilskudd til tak over gjødsellagre

Ved å legge tak over gjødsellagre vil en øke lagerkapasiteten, og dermed legge til rette for spredning av gjødsel til rett tidspunkt.

Slike anlegg støttes med inntil 25% av brutto kostnader, avhengig av pågang og tilgang på midler.

2.3 Tiltak for biologisk mangfold i kulturlandskap

Med dette menes tiltak utenom skjøtsel og restaurering av kulturmark. Eksempelvis inngår driften av Holmholmen egg- og dunvær her. Da en her vil komme inn på andre ansvarsfelt enn kun kulturlandskap, vil det her være naturlig å legge opp til en betydelig samfinansiering med andre ordninger. Ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 50 %.

Ærfugl på Reir på Holmholmen. Foto: Øystein Dyrli

2.4 Verneverdige bygg og andre kulturminner

Eldhuset på Reinforsmoen i Bjerkadalen. Vellykket restaureringsprosjekt. Støttet med SMIL-midler. Foto: Øystein Dyrлие

Kommunen har til nå hatt en høy ambisjon på støtte til istandsetting av kulturminner. Dette videreføres i denne tiltaksstrategien. Det er et mål at tiltakene skal gjenspeile kommunens kulturhistorie geografisk og i tidsspenn. Hemnes kommune utarbeider for tiden (2020) en kulturminneplan. Det er derfor naturlig å se satsingen på kulturminner i landbruket i sammenheng med denne.

Da avdelingens ressurser er begrenset, vil en innsats her kreve betydelig engasjement av andre aktører. Norsk Kulturminnefond er allerede til stor hjelp. Når det gjelder båtbyggertradisjonen er Helgeland museum en viktig aktør, da disse har båtbygging som et en av sine hovedsatsinger. Det er grunn til å tro at både reiselivsaktører og Statskog vil kunne være interessert i å bidra aktivt med disse satsingene. Gjennom hele perioden kommunen har vært engasjert i dette, har planlegging og praktisk gjennomføring vist seg å være en større flaskehals enn finansieringen for fremdriften av prosjektene.

Det er et absolutt krav at alle prosjekter kommunen støtter skal ha en klar antikvarisk profil, og blir gjennomført i dialog med kulturvernmyndigheter. Prosjekter som har andre eksterne finansieringskilder vil også bli prioritert.

Samiske kulturminner, båtbyggertradisjonen og kulturspor i skog- og utmark er områder som skal tilgodeses spesielt. Dette er kulturspor det haster med å ivareta, og som også er vedtatte satsinger i kulturminneplanen.

I utgangspunktet vil objekter i kulturminneplanen bli prioritert.

Generelle krav:

- å bevare mest mulig av kulturminnets opprinnelige elementer eller kulturminnets egenart og helhet
- å foreta så lite forandringer som mulig
- reparasjon fremfor hel utskifting
- bruke tradisjonelle materialer, håndverksteknikker, og farger som opprinnelig har vært brukt på kulturminnet

Følgende kriterier legges til grunn for støtte til prosjektene:

- Objektene skal fortrinnsvis ligge i kommunens kulturminneplan
- Samiske bygningsmiljøer, (samiske kulturminner over 100 år er forøvrig automatisk fredet)
- Bebyggelse knyttet til båtbygging
- Bebyggelse og andre kulturspor i utmark, uteløer, sommerfjøs, skogskoier ol.
- Prosjekter med næringsrettet ambisjon Tilgjengelighet for publikum
- Bygninger som inngår i daglig drift
- Prosjekter som haster med å gjennomføre for å unngå akselererende forfall
- Helhetlige kulturlandskap med verdifull kulturmark og verdifulle bygningsmiljøer
- Helhetlige bygningsmiljøer

Båtbygging er et særlig satsingsområde. Foto: Øystein Dyrлие

Prosjekter som normalt ikke skal prioriteres:

- Bygninger hvor forfallet har blitt for omfattende i forhold til byggets kulturverdi, eller har fått sin antikvariske verdi sterkt redusert på grunn av modernisering og ombygginger,
- Rene rekonstruksjoner skal normalt ikke prioriteres. Mulige unntak er hvis de inngår i et helhetlig kulturmiljø eller inngår en av de øvrige satsinger, (friluftsliv, formidling etc.)

Restaurering av verneverdige bygg og andre kulturminner støttes normalt med offentlig tilskudd på inntil 50 % av godkjente brutto kostnader. I helt spesielle tilfeller kan det ytes tilskudd på inntil 70 % av godkjente brutto kostnader. Det skal i størst mulig utstrekning nyttes samfinansiering med andre offentlige finansieringsordninger.

Planleggingsprosjekter kan støttes med 100 % av brutto kostnader, jfr. SMIL-forskriftens § 4.

Der deler av prosjektet er rene rehabiliteringstiltak skal kostnadene for dette holdes utenom SMIL-ordningen.

2.5 Ferdsel/friluftstiltak

På grunn av reduksjon/opphevelse av beite gror nå buveier og tidligere stier og tråkk igjen med vegetasjon. Dette er til hinder både for beitehold og friluftsliv. De gamle buveiene og tråkkene er en viktig del av kulturarven på bygdene. Ofte vil en her få til gode løsninger ved enkle midler. Dette er forøvrig et felt hvor det er særlig aktuelt å samarbeide med andre aktører, som turistforening, friluftsråd mm. Det er også viktig å se dette i samband med kommunes øvrige aktivitet med tilrettelegging for friluftsliv. Rydding av stier og tråkk vil gjerne også kunne støttes gjennom «Forskrift om tilskudd til tiltak i beiteområder».

Foto: Øystein Dyrle

Prosjektene kan støttes med inntil 70 % av brutto kostnader. Ved større prosjekter er det en forutsetning at det søkes alternativ finansiering gjennom andre ordninger. Ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 70 %.

2.6 Områdetiltak/planlegging og kunnskapsoppbygging

Kurs i båtbygging på Sund. Foto: Øystein Dyrлие

Det har blitt gjennomført noen områdetiltak i Hemnes. De første av disse ble finansiert gjennom den tidligere STILK-forskriften. Flere av disse har i ettertid vist seg å være vellykkede. Spesielt vellykket har «Områdetiltak Bleikvasslia» vært. Her har prosjektet utløst en betydelig aktivitet i bygda, med restaurering av Gammelskolen og etablering av Køtaplassen som det absolutt mest vellykkede. I tillegg til å skape ny aktivitet i bygda har dette prosjektet hatt stor verdi for formidling av gamle håndverkstradisjoner og bevaring av kulturminner.

Derfor er det viktig at denne type prosjekter blir prioritert. På en annen side er det noen forutsetninger som må på plass for at slike prosjekter skal bli vellykkede. Det må ligge en grunnleggende interesse for en slik arbeidsform (prosjektrettet arbeid) i bunnen, og det må også være klare målformuleringer og en klar styring underveis.

Kunnskapsoppbygging vil også være viktig for å fylle andre av oppgavene som er prioritert i tiltaksstrategiene. Spesielt for å fylle opp målsetninger innen bygningsvern vil dette være viktig. Det vil også være viktig for å sikre andre håndverkstradisjoner og annen immateriell kulturarv. Under forutsetning av at vi får andre aktører på banen vil et økt fokus på båtbyggertradisjonen bli et satsingsområde. Dette er kanskje det feltet innen kulturlandskapssatsing det vil være mest aktuelt å samordne virksomheten med andre aktører/finansieringskilder.

I utgangspunktet legges det opp til 50 % offentlig finansiering. Derimot kan kurs gis full finansiering. SMIL-midlene skal her i størst mulig utstrekning brukes til å utløse andre finansieringsordninger og dugnad.

2.7 Finansieringsbehov for de ulike SMIL-prioriteringer

Finansieringsbehovet tar utgangspunkt i tilskuddssatsene og erfaringer på aktivitetsnivå på de ulike tiltakene.

Tiltak	Behov for midler i perioden
Tiltak i Kulturmark	Kr. 200.000,-
Tiltak ved vann og vassdrag	Kr. 50.000,-
Tiltak for biologisk mangfold i kulturlandskap	Kr. 70.000,-
Verneverdige bygg og andre kulturminner	Kr. 200.000,-
Ferdseiltak	Kr. 20.000,-
Områdetiltak/planlegging og kunnskapsoppbygging	Kr. 20.000,-
Sum	Kr. 560.000,-

2.8 Sammendrag tilskuddssatser

2.8.1 Kulturmark:

Restaurering av kulturmark: Inntil 70 % begrenset oppad til kr 1 000 daa ved rydding i beiter, og kr 1 000 til inngjerding.

Tilskudd til fjerning av gjerder: Inntil 70 % av brutto kostnader, begrenset oppad til kr. 200 pr. timeverk. Ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 70 %.

Registrering og skjøtselsplaner i kulturmark: Dette kan fullfinansieres.

2.9.2 Tiltak ved vann og vassdrag:

Inntil 70 % av brutto kostnader, ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 70 %. Tak over gjødsellagre støttes med inntil 25% av brutto kostnader, avhengig av pågang og tilgang på midler.

2.9.3 Tiltak for biologisk mangfold i kulturlandskap:

Inntil 50 % av brutto kostnader, ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige

50 %.

2.9.4 Verneverdige bygg, kulturminner:

Normalt inntil 50 % av godkjente brutto kostnader. I helt spesielle tilfeller inntil 70 % av godkjente brutto kostnader. Ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 70 %. Planleggingsprosjekter kan fullfinansieres.

2.9.5 Ferdsel/friluftstiltak:

Inntil 70 % av brutto kostnader. Ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 70 %.

2.9.6 Områdetiltak/planlegging og kunnskapsoppbygging:

I utgangspunktet legges det opp til 50 % offentlig finansiering. Derimot kan kurs gis full finansiering. SMIL-midlene skal her i størst mulig utstrekning brukes til å utløse andre finansieringsordninger og dugnad. Ved samfinansiering skal det offentliges andel ikke overstige 70 %.

3. Tilskudd til tiltak i beiteområder:

Formålet med tilskuddet er å legge til rette for best mulig utnyttelse av beite i utmark, redusere tap av dyr på utmarksbeite og fremme fellestiltak i beiteområdene.

Tilskuddsordningen er hjemlet i [Forskrift om tilskudd til tiltak i beiteområder](#). Forvaltningen av tilskuddsordningen ble overført fra Fylkesmannen til kommunene fra 1.1.2020.

I likhet med SMIL-midlene får kommunen tildelt en ramme fra fylkesmannen som kan disponeres forholdsvis fritt. Som grunnlag for prioriteringene skal kommunene fastsette lokale retningslinjer innenfor rammen av forskriften og rundskriv.

Målgruppen er primært organiserte lag og foreninger, men enkeltforetak som har rett til produksjonstilskudd kan være aktuelle der det ikke er praktisk mulig å få gjennomført tiltak gjennom organiserte lag. Stat, fylke eller kommune kan ikke gis tilskudd med mindre det søkes gjennom lag og forening der også en eller flere tilskuddsberettigede eiendommer er med.

I følge forskriften kan det gis tilskudd både til investeringer i faste installasjoner og annet utstyr samt tidsavgrensede planleggings- og tilretteleggingsprosjekter.

I forskriften for ordningen er det fastsatt maks. satser for tilskudd i § 3: *«Det kan gis tilskudd med inntil 50 % av godkjent kostnadsoverslag ved investeringstiltak. Ved innkjøp av elektronisk overvåkingsutstyr kan det gis tilskudd med inntil 70 % av godkjent kostnadsoverslag. Dette gjelder for inntil 50 % av dyretallet i beitelaget/besetningen. For planleggings- og tilretteleggingsprosjekter kan det gis tilskudd med inntil 70 % av godkjent kostnadsoverslag».*

I praksis vil formålet med denne forskriften og SMIL-forskriften i mange tilfeller overlappe. Det vil også kunne være overlapping mellom denne forskriften og tilskudd til forebyggende- og konfliktdempende tiltak (FKT). Det vil da være naturlig å kunne vurdere hvilken ordning som til en hver tid har minst press på midlene.

Hemnes kommunes prioriteringer for bruk av midler til tiltak i beiteområder:

Hemnes kommune har en stor sauenæring. Likevel har det skjedd en avskalling i antall bruk. Dette skaper nye utfordringer i forbindelse med bruk av utmarksbeite.

- Det er færre som deltar i sauesanking
- Det blir mer krevende å få til fellesløsninger og nabosamarbeid
- Med lengre avstand mellom besetningene i fjellet spres sauene på større områder
- Overvåkning i beiteene blir mer krevende med større avstander
- Gjengroing av stier og tråkk har delvis sammenheng med lavere tetthet med beitedyr

En annen utfordring er rovdyrproblematikken, det jevnlige tap til rovdyr. År om annet forekommer ekstremtap både i enkeltbesetninger og over større områder.

Det er viktig at tilgjengelige midler (denne forskriften, SMIL-midler og FKT-midler) svarer til disse utfordringene, og at disse midlene ses i sammenheng. Derfor bør kommunens prioriteringer spisses mot tiltak som i liten grad lar seg dekke av andre finansieringsordninger. Tilskudd bør også forbeholdes investeringer av en viss størrelse.

Formål:

- 1) Radiobjeller og annet overvåkningsutstyr
- 2) Tilskudd til sauekveer
- 3) Tilskudd til sperregjerder mm.
- 4) *Tilskudd til rydding av stier og tråkk

*Prioriteres lavere enn de øvrige formål.

3.1 Tilskudd til radiobjeller og annet overvåkningsutstyr:

De senere år har flere sauebruk investert i slikt utstyr. Fordelen med dem er at de vet hvor hovedtyngden av flokken befinner seg til en hver tid. Radiobjellene gir også beskjed når sauene har vært inaktive en viss tid. En vil derfor kunne registrere rovdyr tap på et tidligere tidspunkt.

Formålet overlapper med tilskuddsordningen Tilskudd til forebyggende- og konfliktdempende tiltak (FKT). Da dette er en ordning som fortsatt finansieres eksternt, bør denne brukes i størst mulig utstrekning.

3.2 Tilskudd til sauekveer:

Dette er et formål som har blitt støttet gjennom ordningen i en årrekke. De senere årene er også behovet for flere sankeplasser økt, på grunn av at sauene spres på større områder. Det

er også aktuelt med flere transportable grunder. Skal det gis offentlig støtte til dette er det ingen andre statlige ordninger som er aktuelle. Derfor bør formålet prioriteres høyt her.

1) Tilskudd til sperregjerder, ferister grunder mm..

Dette er også et formål som har blitt støttet gjennom ordningen i en årrekke. Også her er muligheten for koordinering av andre tilskuddsordninger noe begrenset. I spesielle tilfeller kan det være aktuelt å se slike tiltak i sammenheng med SMIL-midlene.

3.3 Tilskudd til rydding av stier og tråkk

Det er et behov for tiltak til slike formål. På den annen side vil det være gode muligheter for å finansiere slike tiltak gjennom andre tilskuddsordninger, SMIL, friluftsmidler etc..

Anslag for behov av midler etter formål:

Tilskudd til radiobjeller	kr 75 000,-
Tilskudd til sperregjerder mm.	kr 75 000,-
Tilskudd til sauekveer	kr 75 000,-
Sum	kr 225 000,-

4. Tilskudd til drenering:

God drenering er viktig for å kunne øke planteproduksjonen i årene som kommer. Dette er også et viktig ledd i å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. God drenering reduserer faren for erosjon fra jordbruksarealer og bidrar på den måten til god vannkvalitet og et godt vannmiljø. Godt drenert jord slipper dessuten ut mindre lystgass enn vannmettet jord. Fylkesmannen fordeler fylkesrammen mellom kommunene, og kommunene innvilger tilskudd.

Tilskuddsordningen har et detaljert regelverk, og gir langt mindre rom for skjønn enn SMIL-forskriften. Det innvilges tilskudd til åpne og lukkede grøfter samt profilering. Det gis støtte på inntil kr 30,- pr. løpemeter grøft, maksimalt kr 2 000,- pr daa.

Ordningen har nå virket noen år, men har dessverre ikke gitt så høy aktivitet på området som man kunne ønske. Det er sannsynligvis flere årsaker til dette, den ene er en forholdsvis høy egenandel, den andre er økende leiejordandel. Dette gjør at det kreves forholdsvis store investeringer på arealer som disponeres med en begrenset tidshorisont.

Både kommunen og Norsk Landbruksrådgivning Nordland har holdt fagdager om temaet med forholdsvis jevne mellomrom. Dette er en aktivitet som må opprettholdes og helst intensiveres.

5 Saksbehandling for tilskuddsordningene SMIL, Tilskudd til tiltak i beiteområder og Tilskudd til drenering:

5.1 Vedtak

I tråd med kommunens delegasjonsreglement, jfr. KST-sak 56/12, avgjøres SMIL-saker av ikke-prinsipiell betydning administrativt.

5.2 Kontaktutvalg for landbruk

Kontaktutvalg for landbruk og landbruksnemnda går igjennom SMIL, midlene til beitetiltak og drenering høst og vår. På høstmøtet gjennomgås rapport for årets aktivitet og innmelding av behov for midler påfølgende år. På våren settes det opp en prioritering med utgangspunkt i tildelt ramme fra fylkesmannen.

5.3 Søknadsfrist

Det legges opp til en samlet søknadsfrist i tidspunktet april/mai. Hvis pågangen av søknader da er beskleden vil søknader etter fristen bli behandlet fortløpende.

5.4 Høring

Det legges opp til at alle prosjekter skal sendes på høring til kulturvernmyndighetene og sametinget. Der dette er relevant skal de også sendes til Fylkesmannens miljøavdeling, og for tiltak i eller ved vassdrag, NVE. Det er et absolutt krav at søknadspliktige tiltak behandles etter Plan- og Bygningsloven, Kulturvernloven eller annet relevant lovverk.

5.5 Rutiner for kontroll/etterprøving

Det legges opp til en tett dialog mellom brukerne og kommunen i forvaltning av SMIL-prosjektene. Det tas sikte på sluttkontroll i felt i den grad ressursene rekker. For SMIL-tiltak er det vanskelig å etterprøve i felt kreves timelister som grunnlag for utbetaling. Kommunen har også utarbeidet et omfattende system for regnskap og statistikk for samtlige SMIL-søknader. Dette har vist seg å være et viktig verktøy til å fange opp i hvilken grad målene i ordningen nås, og i hvilken grad det har vært nødvendig med endringer.

6. Forurensning/avfallshåndtering og klima

6.1 Avrenning til vassdrag og kyst

I føringer i RMP og Vanndirektivet er det et klart mål om at ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal nedklassifiseres (få dårligere vannkvalitet) innen 2021, og de mest utsatte vannforekomstene i jordbruksdominerte områder skal ha bedret status innen 2015/2021. Her i Hemnes viser undersøkelser gjort i forbindelse med Vanndirektivet at vassdragene i kommune stort sett har svak til moderat påvirkning av næringsstoffer fra jordbruk. Kommunen har derfor ikke hatt spesielt fokus på dette temaet til nå. I denne tiltaksstrategien ønsker vi å betone det noe sterkere.

Aktuelle problemer her er spredning av husdyrgjødsel, punktutslipp og avrenning/erosjon fra fulldyrket mark.

6.1.1 Spredning av husdyrgjødsel:

Til nå har det vært et tilbakevendende problem at det blir spredt en del gjødsel utenom vekstsesong. Dette skyldes nok til dels begrenset lagerkapasitet og til dels begrenset tid i vekstsesongen. De senere år har det vært store investeringer i husdyrholdet, og de nye driftsbygningene har større gjødselkapasitet enn fjøsene som erstattes. Driftsomfanget på de aktive brukene er økt betydelig, og disse disponerer derfor vesentlig større arealer enn før. Større arealer og lengre transport til større utfordringer med å spre gjødsel innenfor veksttiden.

I RMP gis det miljøtilskudd for god gjødselhåndtering (spredning før 15. august). I tillegg bør kommunen i samarbeid med Helgeland Landbruksrådgivning holde fagdager med fokus på gjødselhåndtering, nytteverdi av rett gjødseltidspunkt og nye spredemetoder for nedmolding og injisering.

Mellomlagring av gjødsel nær spredeareal som langt unna driftssenter kan gjøre det lettere å få økt spredning av gjødsel i vekstsesongen. Ulempen er at dette er kostnadskreven. Her i Hemnes er det ett anlegg for mellomlagring av en helt enkel type, det gravd ut som en grop rett i bakken. Muligheten for å få til flere slike anlegg bør utredes.

6.1.2 Punktutslipp fra gjødsellager, rundballer og siloer:

Vi har lite oversikt over omfanget av slike punktutslipp i Hemnes. Det er grunn til å tro at utslipp fra gjødsellager og siloer er relativt beskjedent. For en del år siden var det tilskudd til miljøtekniske utbedringer gjennom Innovasjon Norge. Det var en god del bruk som gjennomførte utbedringer i gjødsellageret gjennom denne ordningen. Den store satsingen på nybygg og moderniseringer de senere år har også bidratt til at dette problemet må antas å være forholdsvis beskjedent i Hemnes. Derimot bør det settes økt fokus på lagring av rundballer.

6.1.3 Avrenning fra dyrket mark:

I Hemnes er praktisk talt alt jordbruksareal brukt til grovforproduksjon. Det er derfor et høyst begrenset areal som blir høstpløyd. Dette gjør problem med avrenning og erosjon fra jordbruksarealer forholdsvis beskjedent. Likevel bør vi ha økt fokus på vedlikehold av

grøfteanlegg, ny grøfting og annen drenering. I samarbeid med Helgeland Landbruksrådgivning må det arbeides med informasjon og kunnskapsoppbygging innen emnet. Videre bør vi legge større vekt på forvaltning av kantsoner mot vassdrag. Her har vi lagt inn egne virkemidler i vår forvaltning av SMIL-midler.

6.2 Plantervernmidler:

I utgangspunktet har bruk av plantervernmidler relativt beskjedent omfang hos oss. I tillegg kreves autorisasjonsbevis for å bruke slike. Her blir helseaspektet og vurdering av behov for sprøyting ivarettatt. Det bør også vises oppmerksomhet rundt rett tidspunkt i forhold til pollinerende insekter. Det er kanskje i spesielt i innmarksbeiter en har et visst potensiale for å redusere bruk av plantervernmidler. Dette gjennom rett restaurering og fremtidig skjøtsel i beitemark, sambeiting sau/storfe mm..

6.3 Avfallshandtering:

Jordbruket genererer flere typer avfall, deriblant plast, fôrrester, gummidekk og farlig avfall som rester av plantervernmidler og spillolje. Det er nok noe varierende praksis på hvordan avfallet håndteres. Det må unngås at det etableres ulovlige avfallsfyllinger, og at avfall blir brent på bruket. Enkelte steder samler det seg også opp utrangert utstyr.

Avfallshåndteringen reguleres av *Forurensingsloven* og *Avfallsforskriften*. Næringsens eget kvalitetssystem KSL har krav om forsvarlig avfallshåndtering.

Kommunen har i en årrekke arrangert innsamling av landbruksplast. Dette er finansiert over kommunale budsjetter. Dette er et tiltak som vil bli videreført. I tillegg vil det være aktuelt å kjøre kampanjer og å organisere felles innsamling av jernskrap.

6.4 Klima og energibruk:

6.4.1 Utslipp fra jord og dyrehold:

Landbrukets utslipp av klimagasser er knyttet til utslipp fra jord og dyrehold og utslipp fra driften. På den annen side bidrar både jord- og skogbruk til binding av karbon i jord og plantemasse. I følge Bioforsk, *rapport 7(38)/2012 Grøftetilstanden i jordbruket* heter det: «Kilder til utslipp av klimagasser fra landbruket er i all hovedsak metan fra drøvtyggere og husdyr-gjødsel, karbondioksid fra myr og åkerdyrking og lystgass fra jord og gjødsling. Typisk for dårlig drenert jord er store utslipp av lystgass etter gjødsling på grunn av denitrifikasjon. Utslipp av lystgass har alvorlige konsekvenser for global oppvarming, og effekten av lystgass er omtrent 300 ganger sterkere enn CO₂. «

Rapporten slår også fast at jord med dårlig drenering gir reduksjon i avlingsmengde og kvalitet og tap av næringsstoffer. Karbonlageret i myr er avhengig av høyt vanninnhold, og er derfor sårbart mot alle inngrep som fører til senkning av grunnvannsnivået. Ved nydyrking av myr og drenering av myrjord slipper luft til, nedbrytingen øker og mer CO₂ og lystgass frigjøres. Dette er nærmere omtalt i Bioforsk sin *rapport 162/2010 CO₂-opptak i jord og vegetasjon i Norge*.

For å unngå økte utslipp av klimagasser ble det i 2010 foreslått en *endring i Forskrift om nydyrking* som ville innebære sterke restriksjoner mot dyrking av myr. Forslaget er imidlertid så langt ikke vedtatt. På den annen side er klimaaspektet et forhold som skal ligge i avveiningene før kommunene gir tillatelse til dyrking på myr.

I praksis er det tre forhold omkring dette kommunen vil kunne ha et visst handlingsrom:

- Økt fokus på drenering og gjødselhåndtering
- Vurdering av andre dyrkingsmuligheter før kommunen tillater nydyrking på myr
- Økt satsing på skogkultur, inklusiv klimaplanting

6.4.2 Utslipp og energibruk i forbindelse med jordbruksdrift:

Utslipp og energibruk i landbruket er forhold som langt på vei styres av næringens rammebetingelser, og den lokale innflytelsen er begrenset. Større driftsenheter har med medført større transportavstander, og derved økt bruk av fossilt brensel. Mekaniseringen i melkeproduksjonen har medført sterk reduksjon av beitebruk i melkeproduksjon, dette har igjen bidratt til økt behov for engarealer og innkjøpt kraftfor. Det er likevel spesielt to tiltak som kan ha en viss påvirkning på lokalt.

- Tiltak for å redusere krysskjøring
- Økt bruk av bioenergi

De senere år har andelen leiejord økt vesentlig også i Hemnes, og i dag er jordbruksarealer en begrensende faktor på mange bruk. Dette medfører at mye leiejord ligger langt unna bruket.

Problemet kunne til en viss grad bli redusert ved en bedre koordinering mellom de aktive brukene. Et problem en vil støte på her, er at en lett vil kunne gripe sterkt inn i den enkelte brukers egne prioriteringer. Til nå har vi gjort svært lite med dette. Det bør vurderes å stimulere til dette. Skal et slikt arbeid bli vellykket, kreves en nær dialog med de enkelte brukere.

I Hemnes er det et godt lokalt råstoffgrunnlag til bioenergi. På den annen side er dette i høy grad et område hvor sentrale virkemidler dessverre ikke kan måle seg med våre naboland. Et økonomisk virkemiddel finnes i skogfondordningen, da det er åpnet for å finansiere anlegg til bruk på eget bruk gjennom denne ordningen. Dette fordrer at det settes av tilstrekkelig midler på skogfondskontoen. Dette er gjerne en stor utfordring når rotnettoen av driftene er begrenset. Enkelte bruk har likevel satset på flisfyring. Et aktuelt lokalt virkemiddel kan være å trekke dette inn i et lokalt mobiliseringsarbeid.

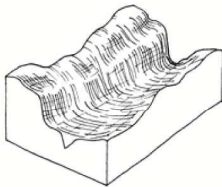
6.5 Økologisk landbruk:

Kommunen hadde et par år en større satsing på økologisk landbruk i forbindelse med Økoløftet. I løpet av denne perioden mener vi å ha kartlagt den lokale interessen for økologisk drift. Vi ser derfor liten grunn til å legge opp til noen satsing av betydning på dette nå. Det kan være aktuelt å få enkelte av arealene som støttet med midler til prioriterte naturtyper godkjent som økologiske. Det samme gjelder innmarksbeiter som ikke blir sprøytet eller gjødslet.

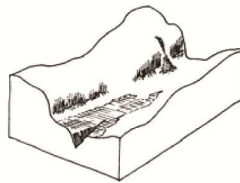
7 Geografisk inndeling, karaktertrekk og muligheter/utfordringer

I dette dokumentet har vi valgt vår egen geografisk inndeling av kommunen. Denne følger kun delvis inndelingen som skolekretser/tilhørighet til kommunens ulike tettsteder. Dette fordi vi finner det mer hensiktsmessig å dele kommunen inn etter kulturlandskapets særpreg og utfordringer. Her har vi tatt utgangspunkt i metodikken i Referansesystemet for landskap (NIJOS 2005). Denne dannes av landskapskomponentene (*hovedform, småformer, vann og vassdrag, vegetasjon, jordbruksmark, bebyggelse og tekniske anlegg*) og samspillet mellom disse.

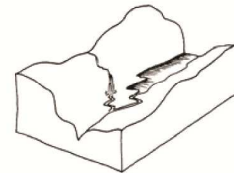
Landskapets hovedform
Storformen i landskapet.

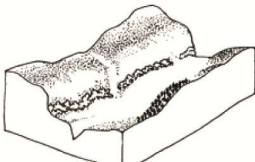
Landskapets småformer
Innredningen av hovedformen med geologiske detaljer.

Vann og vassdrag
Innsjøer, fjorder og hav.
Bekker, elver og fosser.
Vannflate og strandlinje.

Vegetasjon
Naturlig og kulturpåvirket
Skog og annen vegetasjon.
Strukturer og mosaikk.

Jordbruksmark
Arrondering og arealbruk.
Eng, åker og beitemark.
Sterkt kulturbetinget utmark.

Bebyggelse og tekniske anlegg
Byer og tettsteder, spredt eller tett bosetting. Bygningstyper.
Linjestrukturer og veisystemer.

Kilde: Puschmann, O. 2005. Nasjonalt referansesystem for landskap - Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner. NIJOS rapporter 10/05: 204 s.

I dette referansesystemet er det kun lagt vekt på beskrivelsen av landskapets fysiske utforming. Imidlertid må en også trekke inn folks bruk og forståelse av landskapet for å kunne gi en fullgod beskrivelse av dette. I følge den Den europeiske landskapskonvensjonen blir begrepet landskap definert på følgende måte: *Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer*. I dette ligger både dagsaktuell og tradisjonell bruk av landskapet, med fysiske og immaterielle spor.

Ser en kommunen under ett kan man tale om tre ulike kulturlandskap, disse overlapper arealmessig og også i tidsrom. I hele kommunen har den samiske og bondekulturen vært knyttet sammen, og det er også eksempler på folk som har vært utøvere både i jordbruket og reindriftsnæringen.

- Veidekulturens kulturlandskap
- Det samiske kulturlandskap
- Jordbrukets kulturlandskap

På Helgeland møter storskogen havet, og dette har også preget livsformen på bygdene. Kombinasjonen store skogressurser og nærhet til kysten gav grunnlag for den omfattende båtbyggingen fra midten av 1800-tallet og frem mot Andre verdenskrig. Særlig på mindre og mellomstore bruk har båtbygging vært en viktig næringsvei. På mange måter var båtbyggerne her en parallell til fiskerbonden ute på kysten. I fjellbygdene var husflid en vanlig kombinasjon til ordinært landbruk.

I planen har vi skilt ut følgende delområder:

- 7.1 Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden
- 7.2 Bjerkadalen
- 7.3 Røssåga-dalføret fra Korgen til Mula
- 7.4 Leirskardalen
- 7.5 Røssåga-dalføret fra Stormyrbassenget til Korgen
- 7.6 Bleikvasslia
- 7.7 Bygdene ved Nord-Røssvatn og Tustervatnet
- 7.8 Fjellområdene

7.1 Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden:

Herunder: Neverlia, Leirvika Tverforlandet, Hemneshalvøya, Finneidfjord, Bjerka og områdene på sørsiden av Sørfjorden (Røssauren og Mula).

Sund sett fra Ramnflåget Foto: Øystein Dyrli

Landformene er mange steder storslåtte, men jordbruksarealene har for det meste et småskala preg. Området som helhet preges av enkeltbruk og mindre grender langs Ranfjorden, Finneidfjorden og Sørfjorden. Unntak fra dette er Sund og Bjerka som er preget av et jordbrukslandskap med moderne preg. Tettstedene Hemnesberget, Finneidfjord og Bjerka ligger innenfor området, og det er tildels betydelig fritidsbebyggelse ved fjorden. Derfor har skjøtsel av kulturlandskap i området stor allmenn nytte.

Da forholdene for jordbruk i disse områdene stort sett er marginale, har store deler av området gått ut av bruk, med gjengroing av kulturmark og forfall av bygninger som følge. I tillegg har det vært omfattende bygging av fritidsbebyggelse i store deler av området. En betydelig del av jordbruksarealene har i så måte blitt tilrettelagt for spredt fritidsbebyggelse i kommuneplanens arealdel. Som følge av dette er verdiene i kulturlandskapet kraftig forringet i deler av området.

Likevel finner en enkeltbruk som fortsatt blir drevet, og gårdsbruk både med og uten aktiv drift med betydelige natur og kulturverdier og friluftsinnteresser. Spesielt kan en her nevne områdene Holmstrand/Holmholmen og Svalenget. Her finner en også Ranfjordens eneste aktive egg- og dunvær, og de to småbrukene på plassen er spennende både kulturhistorisk og med tanke på biologisk mangfold. Også andre steder ved fjordene finnes det betydelige verdier i kulturlandskapet.

Aktuelle prioriteringer i området:

- Aktiv oppfølging hos de brukene som fortsatt er i bruk. Prioriter disse områdene høyt i SMIL-sammenheng og bruk av ordninger gjennom RMP der dette er mulig.
- Oppfølging av eiere som har ulike former for skjøtsel på sine eiendommer, også bruk som ikke har ordinær jordbruksdrift.
- Bidra til samarbeid for bruk og skjøtsel av arealene mellom eiere med jordbruksdrift og de uten.
- Aktiv satsing på bygningsvern der det er helhetlige gårdsbruk.
- Fortsette støtte til drift av Holmholmen egg- og dunvær.
- Ha en restriktiv holdning til hyttebygging direkte på tidligere dyrket mark, også i områder lagt ut til spredt fritidsbebyggelse.

På den annen side skal de områdene hvor forfallet i arealer og bebyggelse har kommet for langt prioriteres lavt. Her kreves tungtveiende grunner for å innvilge SMIL-søknader. Dette gjelder spesielt der hvor en har fått fritidsbebyggelse og annen bebyggelse utenom stedbunden næring inn på jordbruksarealene.

7.2 Bjerkadalen

Dalføret strekker seg fra Bjerka og helt inn til Kjennsvatnet/Gressvatnet. Tidligere var det bosetning og drift helt opp til Store Målvatnet. I dag er de øverste brukene i drift Bjurbekkdal og Lillemålvatn.

Dette er et trangt og vilt dalføre med bratte lisider, men landskapet er mer åpent på oppsiden av Reinforsen. Granskogen er et dominerende landskapselement. Bjerkadalen er på en måte «et stykke Vest-Telemark på Helgeland».

Brukene ligger stort sett som enkeltbruk innover i dalen, og har preg av et småskala jordbruks-landskap. Det meste av dyrket mark fortsatt i hevd, og en finner fortsatt restaureringsverdig kulturmark på noen gårdsbruk som nå er ute av drift. Her som ellers er det gjengroing av beitemark og slåttemark i utmark. Kommunen bruker i dag tilskuddsordningene i RMP aktivt i dalen.

Reinforsmoen i Bjerkadalen Foto: Øystein Dyrлие

En finner en god del eldre bygningsmasse intakt i dalen, her må en trekke frem Reinforsmoen, som er et småbruk fra midten av 1800-tallet som fremstår svært autentisk. Det er etablert en reiselivsbedrift på Lille Målvatnet som har natur og kulturlandskap som basis.

Den viktigste utfordringen vil være å bidra til at jordbruket i området kan opprettholdes. Ellers vil det være aktuelt å restaurere noe kulturmark på arealer som ikke lenger er i drift. Det er også viktig å prioritere området høyt i forbindelse med satsing på bygningsvern.

Aktuelle prioriteringer:

- Aktiv oppfølging hos de brukene som fortsatt er i bruk. Prioriter disse områdene høyt i SMIL- sammenheng og bruk av ordninger gjennom RMP der dette er mulig.
- Oppfølging av eiere som har ulike former for skjøtsel på sine eiendommer, også bruk som ikke har ordinær jordbruksdrift.
- Bidra til samarbeid for bruk og skjøtsel av arealene mellom eiere med jordbruksdrift og de uten.
- Restaurering av innmarksnær beitemark der det fortsatt er husdyr.
- Restaurere stier og tråkk der det er mest ferdsel.
- Gi den viktige bygningsarven og andre kulturminner i dalen nødvendig oppmerksomhet.

7.3 Røssågadalføret fra Korgen til Mula

Røssåga er et viktig landskapselement. Det brede daltrauet preger landskapet. Mot fjellene Kangsen og Klubben i øst er det bratte lisider. Mot Vesterfjellet er lisiden slakere.

Dalbunnen i Røssågadalføret er preget av marine avsetninger og breelvavsetninger med stor mektighet. Terrenget i dalbunnen veksler mellom flate moer og større og mindre ravedaler. Deler av områdene ligger rasutsatt til. Granskogen dominerende landskapselement i lisidene. I dalbunnen er det jevnt over store sammenhengende jordbruksarealer. Ellers er det store arealer med gråor på tidligere kulturmark.

Her finner en de mest produktive og lettdrevne jordbruksområdene i kommunen, men særlig på Baklandet finner en også mer marginale og tungt drevne arealer. Hovedtyngden av bygningsmassen er av forholdsvis ny dato, dette gjelder spesielt driftsbygninger, men en finner eldre verneverdig bebyggelse som enkeltobjekter spredt i hele området. En finner også noen få ansamlinger av mer helhetlige eldre bygningsmiljøer. Tettstedet Korgen ligger i området, og ferdselsårene E6, riksvei 806 og jernbanen går også gjennom deler av området.

Det har vært gjennomført en god del bakkeplanering i ravinene, og en del nydyrking på granmoene i dalbunnen i de seneste tiår. Likevel fremstår fortsatt deler av området som nokså kupert. Dette gjelder spesielt Baklandet.

Dalbunnen i Røssågadalføret er preget av marine avsetninger og breelvavsetninger med stor mektighet. Terrenget i dalbunnen veksler mellom flate moer og ravinedaler. Øverste bilde Røssågadalføret sett fra Nerleirsetra. Nederst, ravinelandskap på Baklandet. Foto: Øystein Dyrli

Tidligere var slått og beite dominerende arealbruk i ravinedalene. I dag er hovedtyngden av disse enten grodd til med løvskog eller er planert ut. På den annen side finner en fortsatt områder med relativt intakt kulturmark i slike leirraviner. En finner også områder med planering, men hvor likevel landskapets hovedpreg er beholdt. Dette gjelder særlig for Baklandet. En kan også fortsatt finne restarealer som er helt intakte. Den senere tid er en del ravinedaler tatt i bruk igjen til beitemark. Ved bruk av SMIL-midler i slike områder bør en være kritisk til bruk av midler der gjengroingen har kommet svært langt, og tilgangen på beitedyr er begrenset. Her vil det også være en avveining om arealene i stede skal disponeres til skogbruksformål.

Et spesielt område som må nevnes for seg er Vomma, Hundbekken, Øverengmoen og Køtamoen. Her finner en et område med kulturmark som er svært intakt i et ravinelandskap uten tyngre inngrep. På Øverengmoen blir bygningsmassen restaurert. Det pågår nå restaureringsarbeid av kulturmark både på Øverengmoen og Hundbekken. Et slikt område er verdifullt både ut fra natur- og kulturverdi og formidlingsverdi. En plussverdi er at dette befinner seg i umiddelbar nærhet fra E6.

Spesielt i lisdene under Kangsen var det tidligere uteslåtter, disse er for det meste grodd igjen med løvskog. Likevel finner en fortsatt noen slike som vil la seg restaurere på en hensiktsmessig måte. Lia oppunder Kangsen er svært artsrik og sammensatt av en rekke prioriterte naturtyper.

Fra slutten av 1800 tallet til ut på 1950 tallet var det setring i Røssågadalføret. Disse ligger i et belte på 300 – 500 m.o.h. på begge sider av dalen. I dag er det lite igjen av seterbebyggelsen. Kun noen få seterhus er igjen, og så vidt kjent ingen uteløper fjøs ol. De fleste av seterhusene er også ombygd til fritidshus. På den annen side finnes det et fåtall som er intakte og restaureringsverdige. Det er foretatt restaurering av ett av disse med SMIL-midler, og det er også ryddet noen setervoller i Vesterfjellet. Det kan også være aktuelt å rydde noen av setervollene i Kangsen. Dette vil eventuelt måtte bli svært ressurskrevende, men vil likevel kunne la seg forsvare da disse inngår i et område med store naturverdier og opplevelseskvaliteter og arealene er begrensede i utstrekning. En finner fortsatt stedvis også andre eldre kulturspor som gamle ferdselsveier og tråkk i utmarka i liene på begge sider av dalføret. Sammen med skogsveinettet kan dette bli et viktig aktivum for utvikling av friluftsliv og reiseliv i Korgen-området.

Røssåga er et sentralt element i landskapet i dette området. Etter at elva har blitt rotenonbehandlet har interessen for aktiv forvaltning av elva økt. Dette gjelder både skjøtsel av selve elva, og forvaltning og tilrettelegging langs elvebreddene.

E6 og Fv. 806, Villmarksveien går gjennom området. Tettstedene Korgen og Bjerka ligger også her. I tillegg til å være et av de viktigste jordbruksområdene, er dette også kommunens ansikt utad.

Aktuelle prioriteringer:

- Fortsette satsingen på restaurering av kulturmark, med prioritering av områder som er viktig for biologisk mangfold, landskapsestetikk og synlighet fra ferdselsårer. Områder hvor en også finner verneverdige kulturminner som bygningsmiljøer skal prioriteres høyt.
- Spesiell prioritering på restaurering av kulturmark i områdene Øverengmoen, Hundbekken, Køtamoen, Baklandet og Korgenområdet.
- Sjeldne kulturmarkstyper som uteslåtter og setervoller gis spesiell prioritering.

En bør også vurdere om det kan gjennomføres tiltak i kulturmark i Kangsen, gjerne i samarbeid med andre aktører/finansieringskilder.

- På gjengroingsarealene bør det foretas en avveining av hvilke arealer det er mest hensiktsmessig å omdisponere til skogbruksformål. Restaurering av gamle stier og buveier må sees i sammenheng med satsing på friluftsliv og turisme.
- Kulturminner. Her følges de generelle kriteriene som kommunen bruker for formålet, som er skissert under regelverk.
- Kantarealer mot vassdrag må gis særlig oppmerksomhet. Eventuell bruk av SMIL-midler må her kombineres med fiskefondsmidler, friluftsmidler etc.
- Det bør gjennomføres tilrettelegging for fiske og friluftsliv langs vassdraget. Finansiering gjennom SMIL, fiskefond- og friluftsmidler.

7.4 Leirskardalen

Dalføret strekker seg fra Korgen og ca. 15 km østover. Dalen er ganske vid ytterst, men smalner av lenger inn. I ytre delene av dalen er lisidene forholdsvis slake, men terrenget blir brattere lenger inn i dalen. Karakteristisk for den indre del av dalføret er at løvskogen dominerer også i lavlandet. Et annet karaktertrekk i hele dalen er de store arealene med tidligere slåttemark, da spesielt i den nordre dalsiden. En finner her tidligere kulturmark i et belte fra dalbunnen og opp til ca. 300 m.o.h. En betydelig del av dette arealet er nå tilplantet med gran, og store arealer er også grodd til med løvskog. Likevel finner en fortsatt ganske intakt kulturmark i store deler av dalføret, særlig i overgang mot innmark. Dette er en forlengelse av kulturmarkene som er beskrevet i Kangsen. De senere år har det vært stor interesse for å restaurere beitemark i dalen. Et aktivt husdyrhold har til nå gjort det mulig å holde et forsvarlig beitetrykk på en del av de innmarksnære arealene.

Dalbunnen er ganske flat, og det er sammenhengende jordbruksarealer i dalbunnen fra Korgen og helt opp til Tverå øverst i dalen. Leirelva er et karakteristisk innslag i dalbunnen.

Dette er en av kommunes viktigste jordbruksbygder. Det er et aktivt jordbruksmiljø i hele området. Selv om det meste av jordbruksarealet ligger i dalbunnen, finner en noen få gårdsbruk som ligger brattlendt i lisisiden.

Fra Sandmoen i Leirskardalen Foto: Øystein Dyrлие

Spesielt den mindre del av dalen har et kulturhistorisk interessant bygningsmiljø. I dette området er det en stor konsentrasjon av eldre bygningsmasse fra 1600-tallet til midten av 1800-tallet. Kultur- avdelingen hos fylkeskommunen har på bakgrunn av dette anbefalt kommunen om å ta initiativ til et prosjekt med aldersanalyse av de eldste bygningene i dalen. I forbindelse med en antikvarisk vurdering på et objekt i 2007 gav Fylkeskommunen følgende vurdering av Leirskardalen: *«Leirskardalen i Hemnes har svært mange interessante kulturmiljøer. Kombinasjonen av enkeltobjekters opprinnelige eksteriør og interiør, helhetlige antikvariske bygningsmiljøer og helhetlige kulturlandskaper gjør Leirskardalen kulturminnefaglig svært interessant»*. En viktig plussverdi i så måte er at en vesentlig del av denne bygningsmassen er godt synlig fra hovedveien gjennom dalen. Det har de senere år vært stor interesse for restaurering av verneverdige bygg i området. Norsk Kulturminnefond har her vært en viktig bidragsyter ved siden av SMIL-midlene. I tillegg er dalen rik på samiske kulturminner, dette gjelder spesielt oppe i lisisidene.

Leirskardalen er en mye brukt inngangsport til viktige friluftsområder som Kjennsvatnet og

Okstindbreen, og det foreligger konkrete planer om å utnytte dalen mer aktivt i reiselivs-sammenheng. Et problem i selve dalføret er stedvis manglende tilgjengelighet for allmenheten. Dette skyldes til dels at gamle stier og tråkk gror igjen, men også at det er sammenhengende innmark mellom fylkesveien og skogen. Gjengroing av gamle stier skaper stedvis også problemer for husdyrnæringen. Det bør derfor være en prioritert oppgave å rydde gamle buveier i området. En bør også gå i dialog med grunneiere for å lette adkomsten til utmarka. Dette er tiltak som tjener flere hensyn, både næring, bevaring av buveiene som kulturminner og turisme/friluftsliv. Finansieringen bør være SMIL-midler, friluftsmidler etc. Den senere tid har det vært økende interesse for å bruke elva i nærings- og fritidssammenheng. Leirelva har tradisjonelt vært en god sjø-ørret elv, og elva er også lakseførende

Skogreisningsfeltene i Leirskardalen viser svært god produksjonsevne, men lider stedvis under manglende skjøtsel. De største arealene med kulturskog er stort sett konsentrert til to avgrensede områder: ett strekker seg fra utmarka på Hjerpbakken og inn til Finnbakken. Videre er det et område i lisidene mellom Fjelldal og Tverå. Forvaltningen av skogen i Leirskardalen er omtalt nærmere i kapittelet som omhandler skogbruk.

Aktuelle prioriteringer:

- Fortsatt høy prioritering på skjøtsel av kulturmark. Det er her viktig å prioritere områder med tilstrekkelig beitetrykk. I praksis følges de generelle retningslinjene som er beskrevet under tilskuddsforvaltning.
- På gjengroingsarealene bør det foretas en avveining av hvilke arealer det er mest hensiktsmessig å omdisponere til skogbruksformål.
- Prioriter støtte til årlig skjøtsel gjennom RMP og SMIL-midler på de brattlendte brukene i lisiden.
- Restaurering av gamle stier og buveier må ses i sammenheng med satsing på friluftsliv og turisme.
- Det legges opp til en høy ambisjon på restaurering av verneverdige bygg i området, da hele dalen må beskrives som et sammenhengende helhetlig bygningsmiljø med verneverdig bygningsmasse.
- Kantarealer mot vassdrag må gis særlig oppmerksomhet. Eventuell bruk av SMIL-midler må her kombineres med fiskefondsmidler, friluftsmidler etc.
- Det bør gjennomføres tilrettelegging for fiske og friluftsliv langs vassdraget. Finansiering gjennom SMIL- og friluftsmidler.

7.5 Røssågadalføret fra Stormyrbassenget til Korgen

Herunder: Røssågadalføret fra Rundmoen til Stabbforsflåget og Brygfjelldalen.

Når en kommer opp for marin grense er hoveddalføret fortsatt bredt med ganske slake lisider. Skogen dominerer landskapet. Granskogen er dominerende landskapselement. Nedre del av sidedalføret Bryggfjelldalen har samme preget, lengst opp er bjørkeskogen mer fremtredende. Dette er et av de større sammenhengende områder med hagemarkskog i kommunen. Denne delen av Bryggfjelldal har mye til felles med indre del av Leirskardalen.

Gårdsbrukene ligger stort sett spredt som enkeltbruk, men i området Furulund-rundmoen er det et stort sammenhengende jordbruksområde.

Inderdalen Foto: Øystein Dyrлие

Det meste av de drivverdige jordbruksarealene blir fortsatt slått, men det er mange mindre jordlapper som nå er i ferd med å gro igjen. Det er ikke realistisk å opprettholde all kulturmark, men en bør vie arealer nær rv. 806 økt oppmerksomhet. Her kan skjøtsel med beitepusser være et alternativ.

Av spesielle verdier i områdets kulturlandskap er beitelandskapet øverst i Bryggfjelldal og tunet på gården Innerdal. Dette er ett intakt og helhetlig gårdsanlegg fra 1800-tallet. Det er forøvrig flere andre plasser i området med verneverdig bebyggelse. En plussverdi er at Innerdal er en viktig inngangsport til Okstindmassivet, og at turistløype går gjennom området. Av gjennomførte kulturlandskapstiltak i området kan nevnes skjøtelsesplan for beitenene, rydding av beiter og et prosjekt for å sikre sambeiting med sau og storfe.

Aktuelle prioriteringer:

- Fortsette samarbeidet med medlemmer av Reinåga Samdrift med skjøtsel av beitenene

øverst i Brygfjelldalen.

- Skjøtsel av kulturmark i umiddelbar nærhet til rv 806.
- Støtte til restaurering av verneverdig bygningsmasse.
- Tilrettelegging for friluftsliv med stirydding på enkelte plasser. Spesielt i Innerdalen.

7.6 Bleikvasslia

Herunder: Bleikvasslia, Kongsdalen og grendene rundt Stormyrbassenget. Dette er en skogs- og fjellbygd. Jordbruksarealene befinner seg mellom 300 og 450 m.o.h. Barskogen dominerer landskapet i bygda, med unntak av høyereliggende områder mot Bleikvatnet og Anders Larsafjellet. Landformene har preg av en vid traufomasjon. Barskogen er fremtredende i lisdene, ellers er store myrarealer en viktig del av landskapets hovedkarakter. I området rundt Bleikvatnet er bjørk hovedtreslag.

Vannspeil som Stormyrbassenget, Bleikvatnet, Røssåga og Moldåga er viktige landskapstrekk i bygda. De eldste gårdene er tatt opp tidlig på 1700-tallet, men en finner også enkelte bureisningsbruk fra 1900-tallet.

Fra Bleikvasslia, Kirka og Yttergarden

Deler av bygda preget av kraftutbygging, dette gjelder spesielt gårdene rundt Bleikvatnet, som ble avfolket i forbindelse med oppdemningen, mange kjente kulturminner er berørt av dette.

På 1970-tallet ble det foretatt omfattende nydyrking i området, vesentlig på myr. Her finner en nå større sammenhengende jordbruksarealer. Disse er tildels åpne og vindutsatte.

Ellers er det også en del spredtliggende bruk, spesielt i områdene ved Stormyrbassenget, Bleikvatnet og Stabbursdal-Anderlarsafjell-Grønli-området. Dette området er kalkrikt, og det er tidligere gjort botaniske undersøkelser på gården Rabliås. Denne er definert som kulturlandskap av nasjonal verdi. Plassen ligger dessverre i dag brakk.

Ellers ligger det en del eldre kulturturmark i bygda som ligger brakk. Dette gjelder også arealer i umiddelbar nærhet til Bleikvassli sentrum.

En stor del av landbruksbebyggelsen er fra 60- og 70-tallet, men en finner fortsatt en del eldre bebyggelse spredt i bygda. I så måte er eldhuset midt i bygda spesielt kjent. Ellers er det stort innslag av samiske kulturminner i området. Det er rike husflids/og håndverkstradisjoner som fortsatt holdes i hevd. En utfordring i forbindelse med bygningsvern/kulturvern i dette området er at bebyggelse og andre kulturspor ligger spredt og uanselig. Det er derfor lett å overse det som er særpreget i denne bygningsarven.

Bleikvassli Bygdelag har bygd opp en kopi av en sørsamisk boplass med de bygninger som hørte til en slik, siste tilskuddet der er et stabbur fra tidlig 1800-tall som blir flyttet til plassen fra Bessedør.

De har også restaurert gammelskolen i bygda, som nå fungerer som et allbrukshus i bygda. Det er også ett intakt eldhus med stedegent inventar fra tidlig 1700-tall. Dette fungerer som en del av en gårdssamling som er unik i sitt slag. Det har vært restaurert et anneks på et gårdsbruk som er flyttet til plassen. Aktivitetene til bygdelaget er finansiert med SMIL-midler, midler fra Statskog, Sametinget, friluftsmidler og midler fra Helgelandsfondet. Det er også lagt ned en svært stor egeninnsats i form av dugnad på deres virksomheter.

På den annen side har det til nå vært forholdsvis lav aktivitet på kulturlandskapstiltak i bygda utenom bygdelagets aktiviteter. Det bør derfor være en prioritert oppgave å drive frem flere slike prosjekter i Bleikvasslia.

Aktuelle prioriteringer:

- Aktiv innsats for å få opp interessen for forvaltning av kulturlandskap på de enkelte bruk.
- Fortsette samarbeidet med Bleikvassli Bygdelag, spesielt med tanke på å bevare og å videreutvikle håndverkstradisjoner både i bygda og kommunen forøvrig.
- Prioritering av skjøtsel av sentrumsnære områder, gjerne også med årlige midler fra SMIL og RMP.
- Prioriter bruk av beitepusser på et utvalg av småbrukene som nå er ute av drift. Finansiering med SMIL-midler og midler fra RMP.
- Aktiv innsats for å kartlegge verneverdig bygningsmasse i bygda, også i utmark.
- Prioritere søknader på bygningsverntiltak.

- Kantarealer mot vassdrag må gis særlig oppmerksomhet. Eventuell bruk av SMIL-midler må her kombineres med fiskefondsmidler, friluftsmidler etc.

7.7 Bygdene ved Nord-Røssvatn og Tustervatnet

Dette er rene fjellbygder. Bjørkeskogen dominerer liene, naturlig gran forekommer mer sporadisk, og fjellet er framtrедende landskapselement. De store vannspeilene Røssvatn og Tustervatn er dominerende i landskapet. Et særpreg er også umiddelbar nærhet til store urørte naturområder. Området er særlig rikt på samiske kulturminner. Gårdene ligger stort sett som enkeltbruk i et storslått landskap. En finner mange steder ett småskala jordbrukslandskap med opprinnelig særpreg i behold.

Området er i dag preget av fraflytting og det er mange nedlagte bruk. I likhet ved fjorden er det stedvis omfattende hyttebygging i området, men dette preger ikke jordbrukslandskapet i samme grad her. Det er etablert noen få reiselivsbedrifter i området. Den største og mest kjente er Orrhaugen gård som nå har en allsidig virksomhet.

Røssvatnet er regulert med stor reguleringshøyde. Dette er regnet som det største enkeltinngrep i norsk natur. De fleste gårdene ved vannet er sterkt berørt av dette. Mange steder ble bebyggelsen demt ned. Derfor er en stor del av bebyggelsen i området en form for "gjenreisningsbebyggelse" fra 50- og 60-tallet. Likevel finner en fortsatt også en del eldre bebyggelse. Det er særlig små bygninger som uteløer, sommerfjøs m.m. en nå finner enkelte av. Men en finner også enkelte eldre tunanlegg i behold i området. Ut fra et kulturvernssynspunkt kan også nyere bebyggelse ha en verdi, særlig når denne dokumenterer en viktig historie. På bakgrunn av dette må også bebyggelse som kom opp kort etter oppdemningen vurderes med tanke på verneverdi og gis nødvendig oppfølging.

Stubbli ved Røssvassbukt Foto: Øystein Dyrli

Aktuelle prioriteringer:

- Aktiv oppfølging hos de brukene som fortsatt er i bruk. Prioriter disse områdene høyt i SMIL- sammenheng og bruk av ordninger gjennom RMP der dette er mulig.
- Oppfølging av eiere som har ulike former for skjøtsel på sine eiendommer, også bruk som ikke har ordinær jordbruksdrift.
- Bidra til samarbeid for bruk og skjøtsel av arealene mellom eiere med jordbruksdrift og de uten.
- Restaurere stier og tråkk der det er mest ferdsel.
- Gi bygningsarven i området nødvendig oppmerksomhet, herunder også tidligetterkrigsbebyggelse.
- Unngå hyttebygging på all dyrket mark, også der brukene er ute av drift.

7.8 Fjellområdene, i hele kommunen

Fra Anders Larsafjellet Foto: Øystein Dyrлие

Fjellområdene i kommunen har blitt nyttet til husdyrhold og reindrift, jakt og fangst i uminnelige tider. Derfor hører også disse områdene naturlig til kommunens kulturlandskap. De mest brukte områdene er øverste del av fjellskogen og lavere fjellområder. Spesielt høyereliggende bruk hadde myrslåtter som viktig del av brukets ressursgrunnlag. Slik slått kan påvirke vegetasjonen på myrene svært lenge etter at aktiviteten opphører. Tidligere var det uteløper i tilknytning til disse myrene, men dette er det nå lite, eller ingenting igjen av.

Andre steder har en fått til prosjekter med myrslått. Det mest kjente er Sølenget ved Røros. Dette er tiltak det selvsagt ikke er aktuelt å gjennomføre i noen stor skala, men et slikt tiltak ville hatt en stor formidlingsverdi. Å gjennomføre noe slikt vil neppe komme i gang i landbrukskontorets regi uten økte eller eksterne ressurser. Det vil her være et spørsmål om organisering i større grad enn økonomiske ressurser.

Andre kulturspor er stier og tråkk. Da beitetrykket er svekket de fleste steder gror disse gjerne igjen hvis de ikke blir ryddet. Et spesielt anlegg som må nevnes særskilt er Kjensvassmoen. Dette er en eldre samisk bosetning, hvor hovedhuset fortsatt står. Dette er meget forfallent, og det er et spørsmål om det er mulig å få det restaurert.

Aktuelle prioriteringer:

- Fortsette arbeidet med stirydding og andre tilretteleggingstiltak. Fortrinnsvis ved bruk av midler fra organisert beitebruk og friluftsmidler.
- Vurdere oppstart av et mindre prosjekt på myrslått om ressursene tillater dette.

- Dokumentasjon av kulturspor som gamle uteløer m.m.

8. Kulturlandskap av lokal verdi

Siden 2006 har kommunene hatt mulighet for å velge ut lokalt verdifulle jordbrukslandskap som kan skjøttes med tilskudd til beiting/slått. Denne ordningen videreføres i 2020. Samlet arealgrunnlag for disse tiltakene er inntil 2 prosent av innmarksareal i drift i 2019 i hver kommune og gjelder for perioden 2020 - 2023. Kommunen står fritt til å prioritere mellom de arealene som omfattes av ordningene. Formelt er det fylkesmannen som gjør vedtak på grunnlag av forslag fra kommunene.

Helt siden kommunen fikk mulighet for å velge ut lokalt verdifulle jordbrukslandskap har vi valgt å prioritere arealer som blir slått. Arealene som er valgt ut har en reell merkostnad å holde i hevd i forhold til gjennomsnittlig areal i kommunen. Dette videreføres i denne tiltaksstrategien.

I likhet med tidligere er arealene prioritert ut fra følgende kriterier:

- Del av helhetlig verdifullt kulturlandskap
- Biologisk mangfold
- Landskapsestetikk, synlighet fra ferdselsårer
- Betydning for friluftsliv og reiseliv

Som et tilleggskriterie har vi valgt å støtte opp under mindre og mer tungdrevne bruk. Disse vil gjerne ha store kulturlandskapsverdier. De utvalgte arealene befinner seg i de delområdene i planen hvor kulturlandskapstiltak skal prioriteres høyt.

Oversikt over utvalgte områder

Delområde i planen:	Sted:	Gnr/bnr	Areal i dekar
Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden	Rognholmen ved Geitvika	66/6	16
Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden	Holmholmen	57/1 mfl.	19
Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden	Svalenget	58/1 og 2	32
		58/3	15
		58/6	18
		58/8	16
Bjerkadalen	Reinforsmoen	44/1	15
	Lille Målvatnet	46/3	28
	Bjurbekkdalen	47/1	68
	Bakken	47/2	30
Leirskardalen	Meland	141/3	13
	Meland	141/5	59
	Innereng	136/5	14
	Nyenget	136/5	10
	Tverå	135/1	15
Bleikvasslia	Grønli	124/17	50
Bygdene ved Nord-Røssvatn og Tustervatnet	Tustervatn	153/3	17
		153/4	50
		153/5	33
		153/7	15
Sum			535

8.1 Bygdene ved Ranfjorden og Sørfjorden:

8.1.1 Geitvika:

Gnr. 66, bnr 6, Bjerkklund,
Eier: Marina Drage, Bruker: Per Jørgen Drage, areal: 16 daa.

Det aktuelle arealet befinner seg på nordsiden av Hemneshalvøya, omlag 1 km øst for Geitvika. Arealet danner en landtunge ut til Rognholmen. Dette er et areal som brukes en del i friluftssammenheng. Det er også en god del fritidsbebyggelse i området. Arealet er noe småskåret og betydelig mer krevende å drive enn et gjennomsnittsareal i Hemnes.

Begrunnelse for prioritering: Landskapsbilde, friluftsliv.

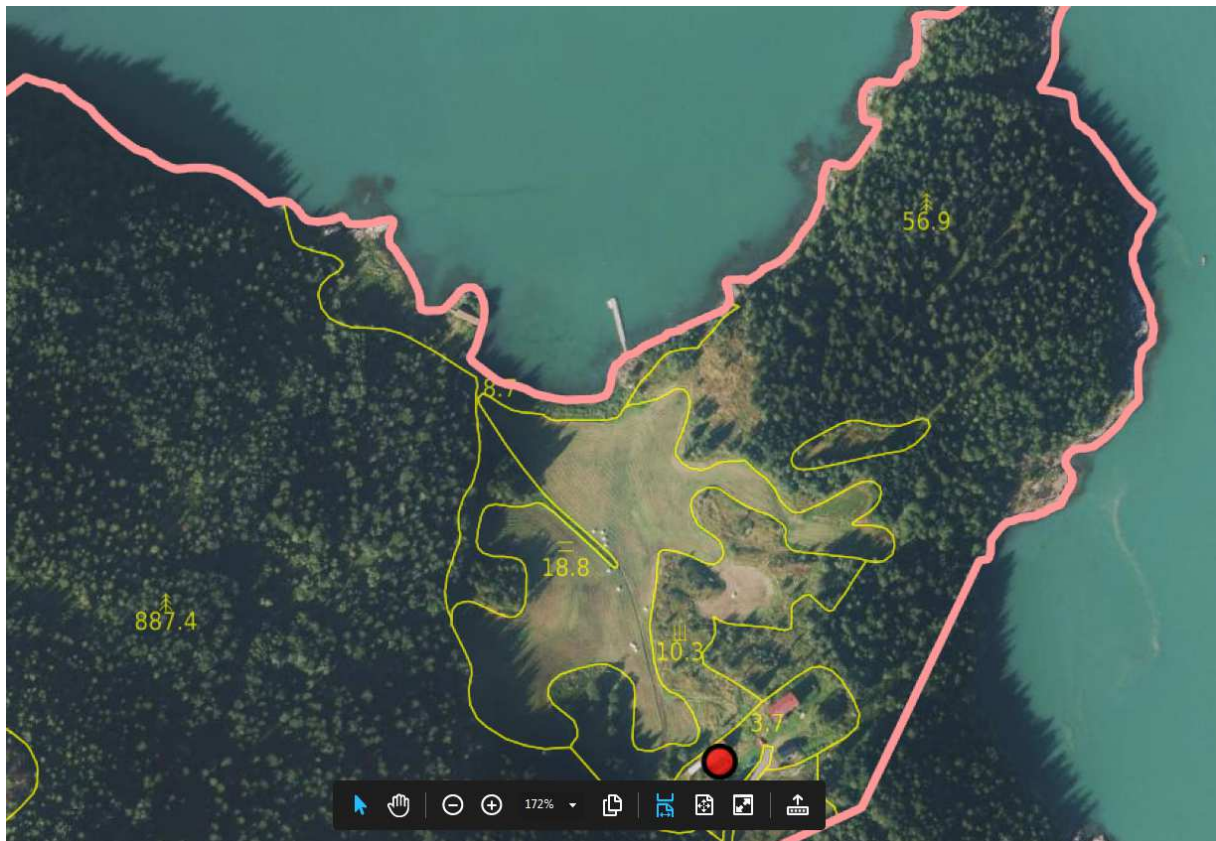
8.1.2 Gnr 57, Holmen

Gården Holmen ligger ved Ranfjorden nordøst på Hemneshalvøya. Det er to bruk på Holmen, hovedbruket bnr. 1, og en tidligere husmannsplass, Holmstrand, bnr 2 . Begge brukene fremstår i dag langt på vei slik de gjorde i tidlig etterkrigstid, og utgjør derfor et svært komplett kulturlandskap med arealer og bygninger for denne perioden.

Innmarka på Holmstranda er registrert som prioritert naturtype, og blir skjøttet i tråd med en skjøtselplan. Arealene på hovedbruket blir drevet konvensjonelt, men har beholdt en småskala teigstruktur uten omfattende terrengendringer.

Gnr 57, bnr 1 og 3, Holmen:

Eier: Jakob Guttormsen, Driver: Kenneth Svaleng Jenssen, areal: 19 daa.

8.1.3 Gnr. 58 Svalenget

Svalenget er en brattlendt grend på østsiden av Hemneshalvøya. Selv om terrenget er krevende, er det meste av arealet fortsatt i hevd. Den gamle teigstrukturen er i stor grad beholdt. Spesielt for Svalenget er at en finner kulturspor som terrasser og bakkemurer. Dette er uvanlig på Helgeland. Ellers finner en et komplett bygningsmiljø fra slutten av 1800 til begynnelsen av 1900-tallet i Svalenget, hvorav et stort steinfjøs fra midten av 1800-tallet er det mest interessante. Jordbrukslandskapet på Svalenget er godt eksponert fra en lang strekning langs E6, og derfor et viktig landemerke. Arealene i grenda er konvensjonelt drevet, slik at det er kulturhistorie og landskapsestetikk som er begrunnelsen for å prioritere disse arealene.

Gnr 58, bnr 1 og 2, Svalenget

Eier: Kenneth Svaleng Jensen, Driver: Kenneth Svaleng Jensen, areal: 32 daa.

Gnr. 58, bnr. 6, Granmoen

Eiere: Sissel Granmo, Bente Granmo, Driver: Svein Granmo, areal: 18 daa.

Gnr 58, bnr 8, Lundemo

Eier: Åge Hansen, Driver: Svein Granmo, areal: 16 daa.

Gnr. 58, bnr. 3, Svalenget

Eier: Johan Arnt Svaleng, Driver: Svein Granmo, areal: 15 daa.

Begrunnelse for prioritering: Helhetlig kulturlandskap, Viktige landskapskvaliteter, landskapsbilde.

8.2 Bjerkadalen:

Dette er et trangt og vilt dalføre med bratte lisider. Bjerkadalen er på en måte «et stykke Vest-Telemark på Helgeland». Brukene ligger stort sett som enkeltbruk innover i dalen, og har preg av et småskala jordbrukslandskap. På en stor del brukene finner en også store kulturhistoriske kvaliteter i bygningsmasse gjenstander og håndverkstradisjoner.

Gnr 44, bnr 1 Reinforsmoen.

Eier: Statsskog SF, Driver: Bjarne Thoresen, areal: 15 daa.

Gnr. 46, bnr. 3 Lille Målvatn

Eier: Leif Bjørnar Målvatn, driver: Vidar Tverå, areal: 28 daa.

Gnr. 47, bnr. 1 Bjurbekkdal

Eier: Olufine Bjurbekkdal, Driver: Olufine Bjurbekkdal, areal: 68 daa.

Gnr. 47, bnr. 2 Bakken

Eier: Ukjent , Driver: Olufine Bjurbekkdal, areal: 30 daa.

Begrunnelse for prioritering i Bjerkadalen: Helhetlig kulturlandskap, Viktige landskapskvaliteter, landskapsbilde

8.3 Leirskardalen:

Dette området har vært prioritert høyt så lenge kommunen har forvaltet kulturlandskapsmidler. En finner store verdier i områdets kulturlandskap, da spesielt knyttet til et kulturhistorisk interessant bygningsmiljø og forholdsvis store arealer med inntakt hagemarkskog. Leirskardalen har også en viktig betydning som inngangsport til Okstindområdet, Kjennsvatn, mm.. Hovedtyngden av de

fulldyrkede jordbruksarealene er lettdrevne, men det er likevel noen få bruk i dalen som er aktuelle i denne sammenheng.

8.3.1 Midtre del av Leirskardalen

Gnr 141.3 Meland

Eiere: Kirsti Meland Larsen og Gunnar Meland, driver: Jan Tore Skreslett, areal: 24 daa.

Gnr. 141, bnr.4, 5 og 8 Meland

Eier: Jan Tore Skreslett, driver: Jan Tore Skreslett, areal: 59 daa.

8.3.2 Øvre del av Leirskardalen

Gnr. 136, bnr. 6 Innereng

Eier: Trond Innereng, driver: Kjell Magne Sandmo, areal: 10 daa.

Gnr 136, Bnr 5, Nyeng. areal: 14 daa.

Eier: Ann-Karin Tverå, driver: Jarle Tverå

Gnr 135, bnr. 1 Tverå

Eier: Tor Ivar Tverå, driver: Bård Jøran Fjelldal, areal: 15 daa

Begrunnelse for prioritering i Leirskardalen: Betydning for landskapsbilde, Umiddelbar nærhet til innfallsport mot Okstindområdet, del av verdifullt kulturlandskap.

8.4 Bleikvasslia:

8.4.1 Grønli gnr. 124, bnr.17

Dette er en fjellgård som befinner seg om lag 2 km. nordøst for Bleikvassli sentrum. Den blir drevet konvensjonelt, men har beholdt et tradisjonelt preg både med tanke på teigstruktur og kulturminner som sommerfjøs og uteløper.

Eier: Jan Ketil Grønli, driver: Jan Ketil Grønli, areal: 50 daa

Begrunnelse: helhetlig kulturlandskap på en fjellgård.

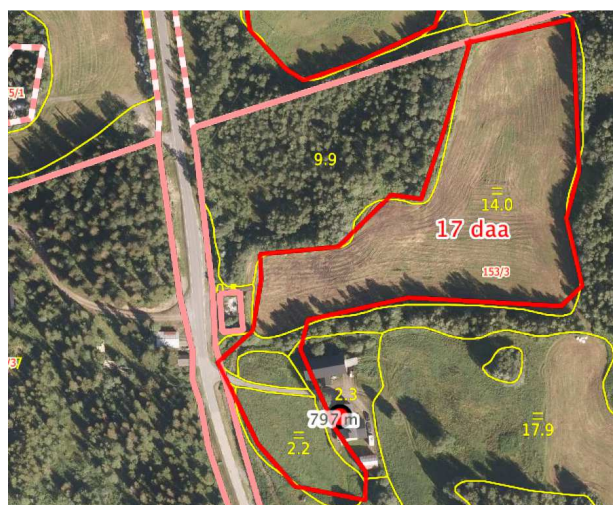

8.5 Tustervatnet

Dette er rene fjellbygder. Bjørkeskogen dominerer liene, naturlig gran forekommer mer sporadisk, og fjellet er framtrедende landskapselement. De store vannspeilene Røssvatnet og Tustervatnet er dominerende i landskapet. Et særpreg er også umiddelbar nærhet til store urørte naturområder. Området er særlig rikt på samiske kulturminner. Gårdene ligger stort sett som enkeltbruk i et storslått landskap. De senere år har dessverre en vesentlig del av brukene jor gått ut av bruk, men fortsatt blir noen av arealene drevet. I dette utvalget har vi prioritert arealer ved Tustervatn i tilknytning til Villmarksveien. Begrunnelse: helhetlig kulturlandskap og nærhet til Villmarksveien.

Gnr. 153, bnr. 3 Tustervatn:

Eier: Jonny Tustervatn, driver: Leon Johannesen, areal: 17 daa

Gnr 153, bnr. 4, Vassenget

Eier: Leon Johannesen, driver: Leon Johannesen, areal: 50 daa

Gnr 153, bnr 5, Fagerbakken

Eier: Dagfinn Tustervatn, driver: Dagfinn Tustervatn, areal: 33 daa

Gnr 157, bnr. 7, Seljelid
 Eier: Arne Tustervatn, driver: Arne Tustervatn, areal: 15 daa.

